

Ahval, 18 Aralık 2018

Özeleştiri bir kimsenin kendi hatalarını alenen kabul etmesi olarak anlaşılır. Bir olgunluk işareti de sayılır. Tabii bunu kendi özgür iradesiyle yapıyorsa ve 'özür' anlamındaysa. Bu durum tövbe etmeyi andırır.

Temize de çıkar özeleştiri yapan, günahlarından da arınır bir bakıma, saf imişim, gençtim aldatıldım, bir daha yapmam diyen – ve bu sözlerin berisinde kurnazlık ve aldatmaca yoksa.

Ancak böyle bir itiraf zor altında ve baskıyla olursa özeleştiri sayılır mı?

Aklıma Stalin zamanındaki sayısız özeleştiriler geliyor. Bu özeleştirileri hemen akabinde – kabul edilen hatalar ise rejime ihanet etmek, yabancı güçler hesabına ajanlık yapmak gibi 'hatalardı' –

tabii ki idamlar izlerdi.

Sonradan öğrendik ki zavallı insanlar bir ikileme karşı karşıya kalmış. 'İtirafta' bulunmamaları ve özeleştiri yapmamaları durumunda yakınlarının, yani çoluk çocuğunun yok edileceği bildirilmiş. Şöyle denirmiş: Seni nasıl olsa idam edeceğiz, 'özeleştiri' yap, bari aileni kurtar.

Ortaçağdaki engizisyon mahkemelerinin zavallı üyeleri geliyor aklıma! Farklı inanç sahibini, muhalifi, yakıp idam edecekler ama adam şeytana taptığını bir türlü itiraf etmiyor!

Üyeleri uğraştırıyor, canlarını sıkıyor. Kemiklerini kırıyorlar, etlerine kızgın şişler sokuyorlar, tırnaklarını söküyorlar, gözlerini oyuyorlar ve nihayet adam özeleştirisini yapıyor. Mahkeme üyeleri haklı çıkıyor, sevinç içinde adamı kazığa bağlayıp odunları tutuşturuyorlar. Ruhunu kurtarıyorlar!

Seyirci halkımız da alkışlıyor: Her isteneni itiraf eden, her ithamı kabul eden bir özeleştirisinin sonucunda bu idam en adil ceza değil midir?

Dikkat ederseniz özeleştiri talepleri Ortaçağ hukukunda temeldi. "Confessio est regina probationum", yani "itiraf kanıtın şahıdır" gibi bir laf varmış.

Hukukun sakat olduğu rejimlerde de özeleştirili itiraflar boldur. Çin'de televizyonda canlı yayınlanıyormuş. Ancak hukuk rejimlerinde durum farklı. Bu tür ülkelerde özeleştiri edebiyatı yaygın değildir, pek duymayız "özeleştiri yap" talebini. İş savcılara ve hâkimlere düşüyor. Kanıt ve ispat ile suçlu suçsuzdan ayrılıyor.

Masumiyet karinesi temel olduğu için insan ne Engizisyon Mahkemesi önünde masum olduğunu kanıtlamak durumunda kalıyor, ne de Stalin tarafından suçlu ilan edilip özeleştiri (otokritik) yapması, yani aynaya tükürmesi bekleniyor.

Hukuk varsa özeleştiri aldatmacanın başka türüsüne de dönüşmüyor, "hata yaptım" deyip aynı

yolda devam edilmiyor, ciddi hata yapan bir kenara çekiliyor, artık ortalıkta boy göstermiyor. Hatanın itirafı ile istifa bir arada düşünülüyor. Özeleştiri yapan hiç hata yapmamış gibi kurumla gezinmiyor.

Özeleştiri (ve pişmanlık / repentance) nanik yapmaya dönüşmüyor. Çocukken “pardon çıkalı eşekler çoğaldı” diye bir tekerlememiz vardı. Biz bu laftan “pardon deyince artık her edepsizliği yapabildiğini, temize çıkacağını sanıyorsun” anlamında kullanırdık. Bu durumu anlatmaya çalışıyorum.

Bir de Katolik Kilisesi'nin (arkaik) bir anlayışını, yaygın günah çıkarma pratiğini. İnsanlar hatalarını din adamına anlatırlar, yani itirafta bulunurlar, din adamı da Tanrı tarafından affedilmeleri için ne yapmaları gerektiği konusunda yardımcı olur. Bu pratik başka dinlerde de görülür.

Bu ilişki bana psikologa giden insanları da andırıyor. Derdini anlatıyorsun ve biraz rahatlamış hissediyorsun. Derdini dostuna anlattığında da öyle oluyor sanıyorum.

Ama talep edilen siyasi özeleştirisinin amacı ve işlevi farklıdır: Hasmı yok eder. Düşmanının suçunu ispat edemeyince “söyletirsın”, olur biter! İtirafı beğenilmeyince bu kez ‘yalancı’ yaftasını kullanırsın. Bu mekanizma, kendi ispat etme yükümlülüğünü ötekini itiraf etme mecburiyetine dönüştürme kurnazlığıdır.

Hıristiyan inancına göre insanlar suçlu doğarmış, Âdem Babanın ilk günahını taşırlarmış. Buna ilk günah ya da ecdat günahı derler (Original /ancestral sin).

Ondan sonra hayatın boyunca bu günahı kurtulmak için papazdan papaza koşarsın. Şimdi de böyle bir ikilem içinde yaşayanları görüyoruz: Ya suçlu olduğunu kabul edip özeleştiri sonucu rezil olacaksın, ya da suçlu olarak sürdürüleceksin! Masumiyet karinesinin tam tersidir bu arkaik anlayış: suçluluk karinesi!

Ne idi ilk insanın günahı? En büyük tek gücün buyruğuna karşı çıkmak – yani OHAL'in ihlali gibi bir şey. Bu durumda mahkeme kararını beklemek, kanıt istemek de anlamsız. Ruhunu

kurtarmak isteyen – bedenini de - çoktan özeleştirisini yapar, karar verilen günahı kabul eder.

Aslında özeleştiri ‘cesaretle kendini ele alıp değerlendirmek’ anlamındaysa her gece uyumadan önce yaptıklarımızı düşünmemizde kuşkusuz yarar vardır. Bu çok olumlu bir adımdır. Vicdanımızla hesaplaşmak da denebilir buna. Ama bunu insan kendisi için yapmalı, buna kendisi karar vermeli.

Karşı taraftan ille de özeleştiri istemek temel hukuk ilkelerine karşı çıkmaktır. Malum ‘susma hakkı’ diye bir ilke de var, masumiyet karinesinden başka – hukukun egemen olduğu toplumlarda.

Suçtu kanıtlanmamış, peşin suçlu sayılan kişiye “suçu kabul et daha ağır bir cezadan kurtul” teklifinde bulunurlar. Yapmadığı bir şeyi yapmış olduğunu itiraf edip daha ağır bir cezadan kurtulmak ikilemini yaşar ‘şüpheli’. Risk almak istemeyen birileri ‘suçu’ itiraf da eder, özeleştirisini de yapar! İtirafçıların ortaya çıkmasının bir nedeni de budur.

Karşı tarafın suçlu olduğunu kanıtlama mecburiyetinde olanın ise kaybedeceği bir şey yoktur: Güç onda olduğu sürece ya en ağır cezayı verecektir ya da insanı rezil eden bir itirafı/özeleştiriye kopartarak karşı tarafı yine yok edecektir.

Toplumumuz öylesine yatkın ki bazı anlayışlara! İlkel, geleneksel, hukuk yoksunu anlayış ‘aklıselim’ olarak sinmiş içine. En doğal bir istek olarak beliriyor (bu tür) özeleştiri. Sözde “tövbe et!” anlamında, aslında “biat et” anlamında. Etmezsen isyan etmiş sayılırsın, güce karşı isyandır bu.

Bu güç devlet olabilir, devleti temsil eden kurum veya kişi olabilir. Ama kendini ‘güç’ ve ‘otorite’ olarak algılayan herhangi bir kişi de olabilir.

Özeleştiri talebi otoriter bir istektir. Kimi zaman Tanrı’nın talebi olarak dile getirilir, kimi zaman devletin, gücü elinde bulunduran diktatörün, hatta evin içindeki otoriter kişinin de. Özeleştiri talebi özel hayatın ihlali anlamını da taşır. Çağdaş demokratik toplumlarda vatandaşlar yasalara karşı sorumludurlar.

O yazılı yasaklar sınırlar insanı. Özeleştiri bu sınırları zorlar. İnsanlardan isteklerini, hayallerini, gizli arzularını ve hele amaçlarını açıklamaları istenir. İç dünyalarını 'itiraf' etmeleri istenir. Günah çıkarırcasına. Ruhun çırılçıplak soyunmaları istenir, utanmadan! Ama utanmadan da istiyorlar bunu. İnsanların ruhen de biat etmeleri istenir.

Bütün bunlar kafamda üşüşürken, "kimse özeleştiri yapması istenen bir insan konumunda kalmasın" dileğinde bulunmaktan başka bir şey gelmiyor elimden.

[Ahval](#)